

Adatok a Király ucca történetéhez

A pesti oldalnak a Király ucca egyik legrégebb és kétségtelenül egyik legjellegzetesebb uccája. Külön kis irodalma is van s Rösler-től kezdve Müller Károlyn, Schmall Lajoson, Lechner Károlyn, Peisner Ignác-on át Gallina Frigyesig és Bevilacqua-Borsody Béláig sok érdekes dolgot szedtek már csokorba erről az uccáról. Nem is érdektelen vele foglalkozni, hiszen a békebeli nagy Budapest világforgalmának a Király ucca hajdani hangos, zajos forgalma volt az igazi magja.

A régi Belváros falain kívül keletkező, majd fejlődésnek induló külvárosok között elsőnek a Terézia külváros — a mai Erzsébet- és Terézváros — majorságai és kertjei tűnnek el, hogy helyet adajnak a szaporán épülő új házaknak és uccáknak. A fejlődés tengelyéül az az utvonalt szolgálta, amely Budát a Belváros-on át a Város erdejével, a mai Városligettel kötötte össze. Egy melléktengelye is volt ennek a fejlődésnek: a régi Nagymező ucca, amely a XVIII. század végétől kezdve a budai Fazekas Piarctól (a mai Szilágyi Dezső tér) az új Repülő Hídon át a budai és a Leopold város pesti forgalmát öntötte a Király uccába.

Martinelli Antal császári építésznek, az invalidusok palotája építőjének, egy 1739-ből való rajzán világosan meg van már a mai Király ucca utvonala: hatalmas majorságok között dülő ut, amely a Városerdőn át igyekszik a rákosi rétek felé. A mai Orczy-ház heylén, a Király ucca és Károly király ut sarkán, szintén hatalmas majorság terült el, tágas korcsmával, vendégfogadóval, amelynek forgalmát nagyon is biztosították a Zsidó téren és az Új téren (mai Deák Ferenc és Erzsébet terek), az Ország uton és a Váci uton lezajlott országos vásárok. A vásáros zsidók a korcsma nagy udvarára terelték portékás szekereiket. A korcsma nevet is kapott idővel, természetesen német nevet: Gasthaus zum König von Engelland.

Itt volt a kereskedelem gócpontja s csak természetes, hogy az itt elterült majorságok estek első sorban áldozatul a városfejlődésnek, hogy átengedjék a helyüket az új házaknak. A fejlődés homlokterében a mai Király ucca utvonala kerül, amely amerikai gyorsasággal épül ki a Terézvárosi templomig. Az új uccának nevet is kellett adni, ami az akkori világban nem volt nagy probléma. A nevet maga a környék lakossága adta egy-egy nevezetesebb épület vagy cégér után. Itt adva volt a nevezetes épület, a cégér is: a vendégfogadó a mai Orczy-ház helyén: a »König von Engelland«. Schmall Lajos szerint már 1786-ban Angol király ucca az új ucca neve. Pásztor Mihály azt állítja, hogy a XVIII. század végén innen ered az Angol király ucca név, amelyről az idő hol az angol jelzőt koptatatta le, hol a királyt és így majd Angol, majd Király uccának hívták az uccát. Amikor pedig divattá lettek a cégérek a kettős, hármas, sőt ötös jelzők, ez a sokszorosító jelleg az ucca névtáblákon is visszatükröződik: Ötpacsirta ucca, Háromdob ucca, Kétszív ucca. A Háromkirályok cégére pillanatnyilag a Király uccára is hatással van: rövid ideig Három királyok uccája a neve.

Peisner Ignác igen sok pesti és budai ucca történetét írta meg. Nagy kár, hogy ezek a sok humorral, de sok körültekintéssel is megírt történelmi apróságok nem jelentek meg könyvben összefoglalva. A Király uccáról azt állítja, hogy egy időben Zsidó uccának is hívták. Schmall felsorolásában ez az elnevezés nem szerepel, de nem tudtam ráakadni másutt sem. Peisner szerint ezt az elnevezést az ucca jellege tette indokolttá. Itt voltak a zsidók legfontosabb intézményei: az Orczy-házban a zsinagógák (Rösler hetet számlált össze) és chéderek (iskolák). Itt telepedtek meg a zsidó könyvkereskedők s kizárólag az ő boltjaikban lehetett kapni az imakönyveket, imaszijjakat és tóratekerceket. Itt volt a gyapju-, bőr- és tollkereskedelem gócpontja. Itt rendezkedtek be a zsidó üzletemberek, a kóser konyhák, a zsidó pékek, a sóletsütők. Az ucca tele volt apró kis boltokkal, ahol sült vágott és eleven libákat árultak. Ennek a sokféleségnek illata, a lakosság sűrű panasza miatt, eljutott egészen a budai helytartótanácsig, instanciáztak, ülészetek, Pestváros tanácsa is sokszor próbálta a Király uccai problémát ki- és betelepítésekkel megoldani, a Király ucca azonban régi jellegét mindvégig meg tudta őrizni, amit élénken fest alá ez a régi találós kérdés:

— Hogyan lehet leggyorsabban a Király ucca végére jutni?

— Az elején elkiáltja magát az ember: Kohn!
— és erre az egész Király ucca megfordul...

Nem szállunk vitába a kiváló várostörténeti kutatókkal, akik — a Peisner-féle derüs epizódtól eltekintve, — egyértelműleg az Angol király vendégfogadóval hozzák kapcsolatba a Király ucca nevét, de előttünk fekszik egy régi térkép: Die Umgebungen von Buda-Pest von Ende des 13—17 Jahrhunderts. Az antiqua major Pest-ből (ez a Belváros, a minor Pest, Kispest, a Duna jobb partján van) négy ut vezet ki az előtte elterülő Rakusra (Rákosra): a »Soroksári ut«, egy névtelen ut, amely az Üllői utnak felel meg, a »Kerepesi ut« és a »Király ut«. A térkép amellet tesz tanúságot, hogy a »Király ut«-ról tudtak már oly időben, amikor az Angol királyhoz cégérezett fogadónak még hire-hamva sem volt. Honnan vehette a térkép rajzolója? Vajjon nem onnan-e, hogy az valamikor csakugyan királyok utja volt?

Mátyás király pesti vadaskertjét ennek a környéknek közelében szorgosan kutatták várostörténeti íróink. Egykorú írók közül Bonfinius a várostól egy római mértföldre (ad primum lapidem), Istvánffy (Historia Regni Hungarici) Pest falutól egy ágyulövésnyire teszi a királyi vadaskertet. Salamon Ferenc a városligeti fasor két oldalán keresi. Schmall sem távolodott el innen messzire, amikor a Rókus-tól a cinkotai határig, a Kerepesi ut mentén vitatja Mátyás király vadaskertjét és ezt igyekszik alátámasztani Lechner is. Lehetetlen volna-e az a feltevés, hogy a király, vadásztársaságával ezt a dülő utat választotta, hogy vadaskertjébe kiránduljon? Lehetetlen volna-e, hogy a nép, amely gyakran látta erre elvonulni a fényes társaságot, az utat »Király utjának, Király ut«-nak nevezte el? S hogy így a Király ut ősi neve maradt meg a mai Király uccában?

A XVIII. században már rohamosan fejlődik a Király ucca, de csak a mai körülig. Innen túl a Lerchenfeld-Pacsirtamező terül el s amikor az ucca itt is kiépül, sokáig Lerchenfeldgassénak hívják ezt az új szakaszát. A Király ucca az egyetlen főutvonalt, amely a Városerdőbe vezet. A mai Városligettel ez időtájt kezd törődni Pestváros tanácsa. A balsikerű Batthyány-féle bérletkísérlet után, kiépül a nagyszerű fasor, a lakosság megszerette és élénken kultiválta a város erdejét és az oda vezető utat. Az első habsburgi nádor, Sándor főherceg — a Nádor kert megteremtője — maga is gyakran kocsikázott a Király uccán át a ligetbe. Budai szézsurrjai idején Erzsébet királyné is erre hajtattott a ligetbe, bár kissé idegenkedett ettől az uccától. Egyik verzió szerint a gavalér Andrásy Gyulának ez az előkelő antipátia adta az ötletet, hogy a Terézváros testén át új sugárutat vágasson a ligetbe a királyné számára...

Dr. Müller Mengyhért.